

POLONYI PÉTER:

CSIEN PO-CAN (1898–1968)

A „kulturális forradalom” idején, 1968-ban a feleségével együtt a halálba hajszolt Csein Po-can személyében, aki 1954 óta állt a Pekingi Egyetem történettudományi karának élén, a Kínai Népköztársaság egyik legismertebb történészét veszítette el.

Az évezredek múlta visszatekintő történetírás Kínában mindig is a szellemtudományok legreprezentatívabb ágai közé tartozott. Részben saját hatalma erkölcsi jogérvényét igazolandó minden új dinasztia megíratta az előző dinasztia történetét. (Jellemző, hogy a felhasznált archív anyagokat ezután megsemmisítették, nehogy bárki is a revízió igényével léphessen fel.) Később megjelentek a nem a császári udvar szűkségei számára készült történeti munkák is, amelyek a múltat úgy szintén arra használták fel, hogy tükröt mutassanak a mának. A kínai fejlődés lassú volta, ciklikussága következtében a történészek, akik tekintetüket szinte kizárólag saját hazájukra szegezték, nem ismerték, de nem is nagyon ismerhették fel a társadalmi fejlődést. A 16–17. században Li Cse és követői látták meg először a fejlődést, próbáltak meg szakítani azzal a hagyománnyal, amely az idealizált múltat a jelen fölébe helyezte, s amely a történelmi folyamatban csupán a rend és az anarchia időszakainak mechanikus változásait látta. A mandzsu uralom konzervatív tendenciái azonban visszaszorították ezt az iskolát. Az utolsó századokban jelentkeztek ugyan olyan filológiai irányzatok, amelyek tevékeny sége valóban tudományos jellegűnek nevezhető, de ezek is többnyire tartózkodtak az átfogó értékelésektől.

A 20. századi történeti kutatásokat mindenekelőtt a nyugati hatásra megélnkülő filológiai vizsgálatok jellemezték, amelyek tulajdonképpen a hagyományos forrásanyag hitelességét vizsgálták. Az átfogóbb értékelések jelentékeny hányada a marxista kutatóktól származik, akik megkísérelték Kína egész történeti fejlődésének felvázolását. Mivel szemléletüknek túlnyomórészt az a megfontolás képezte az alapját, hogy Kína is végigment a társadalmi fejlődésnek azokon a szakaszain, amelyeken Európa, egymás közötti vitáiknak az képezte a fő tárgyát, hogy mikorra datálható a rabszolgarat-

tó vagy a feudális társadalom kezdete, nem pedig az, hogy ezek a társadalmak valóban léteztek-e Kínában. Legalábbis abban az értelemben, mint Európában. Nincs korunknak olyan kiemelkedő kínai történése, akinek sikerült volna meggyőző képet festenie a kínai történelmi fejlődés egészéről, annak valódi sajátosságait mutatva fel. Mindazonáltal számos történész-életmű tanúskodik becsületes, értékes kutatómunkáról. Így C sien Po-cané is. Ugyanakkor a történelemtudomány máig nem veszítette el azt a vonását, hogy analógiái révén közvetlen hatást próbál gyakorolni a napi politikai eseményekre.

C sien Po-can 1898-ban született Hunan tartományban, családjá a hagyomány szerint középázsiai eredetű, ami alighanem egyik oka lehetett egész pályáján végigvonuló, megkülönböztetett érdeklődésének a Kínában élő nemzetiségek története iránt.

A 30-as évek elején a Kuomintang tagja, a párt 1931-ben tartott IV. Kongresszusának küldötte, de még a japán agresszió előestéjén csatlakozik a legkövetkezetesebb hazafias erőhöz, a Kínai Kommunista Párthoz. A háború alatt, majd azt követően a Kuomintang területen, illetve Sanghajban és Hongkongban tanít.

Történettudományi munkásságának fő jellemzője, hogy otthonosan mozog a kínai történelem valamennyi korszakában, tanulmányai felölelik az ókortól az újkorig terjedő egész időszakot. Részt vesz a felszabadulás utáni évek fontos dokumentum gyűjteményeinek, az 1951-ben kiadott „A boxer felkelés”, az 1955-ben kiadott „Az 1898 évi reform” és az 1958-59-ben megjelent „A kínai krónikák a nemzetiségekről szóló értesülései” című többkötetes munkáknak a szerkesztésében.

1946-ban megjelent „Kína történetének vázlata” című műve, amely az ókorral foglalkozott, egyetemi segédkönyv lett, 1962-ben pedig egyetemi tankönyvként adják ki többedmagával írt, az egész kínai történelmet felölelő háromkötetes munkáját.

C sien, történésztársai többségéhez hasonlóan, magáévá tette azt az elképzelést, hogy Kína története során keresztülment a rabszolगतartó és feudális társadalom fejlődési fokozatain, az 50-es évek elején e kérdésben kibontakozott vitában azt az álláspontot foglalta el, hogy a rabszolगतartó társadalomról a feudalizmusra való átmenet igen korán, már az időszakítá-sunk kezdete előtti első évezred elején végbement.

C sien igazi történészi és emberi nagysága akkor mutatkozik meg, amikor az 50-es évek végétől az egyik vezéralakjává válik annak az ellenállásnak, amely a történettudományban a „nagy ugrás” időszakában lábra kapó, majd

legteljesebb kibontakozásukat a „kulturális forradalom”-ban elérő vulgarizáló tendenciák ellen kibontakozott. Az 50-es, 60-as évek fordulóján, a 60-as évek elején lefolyt történész-vitákban ilyen megállapításokat tett: „Egyes előadások csak úgy hemzsegnek ... a törvényektől, de ... Kína történeti fejlődésének törvényeit még nem találtuk meg.” „A történelem tanulmányozásánál mindenekelőtt ismernünk kell a marxizmus általános alapelveit, de ezeket nem szabad a történelemre erőltetnünk... Az alapelvekkel nem helyettesíthetjük a történelmet, ellenkezőleg, az alapelveket a történelemből kell levonnunk.” „Ami a történeti kutatásokat illeti, ezek esetében a könyvtudás foglalja el az első helyet.” „Tény, hogy a parasztság képes politikai hatalmat létrehozni, és létre is hozott ilyen hatalmat. A kérdés lényege abban van, hogy milyen ennek a politikai hatalomnak a jellege... nem tudok egyetérteni azokkal az elvtársakkal, akik azt állítják, hogy a parasztság nem feudális politikai hatalmat is létrehozhat... Feudális gazdasági bázison nem lehet olyan politikai hatalmat teremteni, amely ne felelne meg e bázis jellegének.”

Nem véletlen, hogy Mao Ce-tung a „kulturális forradalom” előestéjén és kezdeti szakaszában két történész nevét említette leggyakrabban azok között, akik elképzelései megvalósításának útjában állnak: az író-történész Vu Hanét (akinek történelmi tárgyú darabját Peng Tö-huaj volt honvédelmi miniszter védelmében íródottnak tekintette) és C sien Po-canét. („Az olyan értelmiségiek, mint Vu Han és C sien Po-can, egyre használhatatlanabbak...” – fakadt ki 1965. decemberében a hangcsoui filozófus tanácskozáson tartott felszólalásában.)

Maonak ez a megjelölése pecsételte meg C sien Po-can sorsát. (Attól függetlenül, hogy szándékában állt-e a vele való fizikai leszámolás is vagy sem.) Néhány év leforgása alatt számtalan támadás jelent meg C sien ellen a kínai sajtóban, leggyakrabban a „kulturális forradalom” eszmei vezetőinek tollából. A bírálatok sora 1966 januárjában indult meg, s C sien Po-can halála után is folytatódott. A cikk címek hangvételének módosulása önmagában is mutatja, hogyan változott a kampány jellege: „C sien Po-can elvtárs antimarxista történettudományi programjának bírálata.” (1966. április 22.) „C sien Po-cannak, az antikommunista értelmiséginek az igazi arca.” (1968. december 4.) „Hogyan hódolt be C sien Po-can a Csang Kaj-sek dinasztiának s hogyan szolgálta aktívan azt.” (1966. június 1.)

A kiemelkedő kínai történész halálának tizedik évfordulója alkalmából 1978. szeptemberében a „Lisi Jencsiu”, a történészek a „kulturális forradalom” idején elnémitott folyóirata terjedelmes megemlékezést közölt

róla, amely megtisztította emlékét a vádaktól és a rágalmaktól. Ám ez a cikk minden felelősséget a „négyek bandájára” és társaikra hárított, egyetlen szóval sem emlékezett meg Mao Ce-tung személyes felelősségéről, sőt azt állította, hogy a Csien elleni kampány továbbfolytatása Mao akarata ellenére történt.

1980-ban a Kínai Népköztársaság megjelent Csien Po-can egy korábbi tanulmánykötetének újabb, bővített kiadása.

Irodalom: Natasa Szvisztunova: Csien Po-can történettudományi nézeteiről és azok bírálatáról a Kínai Népköztársaságban. „Történettudomány a Kínai Népköztársaságban.” Moszkva, 1971. 217–231. (oroszul)